

Tramuntana i comarca de la Noguera, on es troben les restes d'una indústria lítica que pot diferenciar-se d'altres indústries que corresponen al mateix horitzó cultural i que són majoritàries en altres comarques catalanes. És la indústria anomenada habitualment i amb no massa propietat «indústria de les destrals polides neolítiques», per bé que en molts casos no es tracti estrictament de destrals sinó d'altres eines escaients dedicades a treballs agrícoles i en molts casos responen a la necessitat d'artigar i preparar petits conreus.

NOTES DE PREHISTÒRIA CATALANA: UNA INDÚSTRIA LÍTICA DE LA COMARCA DE LA NOGUERA

J. MALUQUER DE MOTES

A les terres del Montsec apareixen amb molta freqüència destrals, pics i tascons de pedra que corresponen a una indústria lítica ben característica que pot diferenciar-se d'altres indústries que corresponen al mateix horitzó cultural i que són majoritàries en altres comarques catalanes. És la indústria anomenada habitualment i amb no massa propietat «indústria de les destrals polides neolítiques», per bé que en molts casos no es tracti estrictament de destrals sinó d'altres eines escaients dedicades a treballs agrícoles i en molts casos responen a la necessitat d'artigar i preparar petits conreus.

La seva gran dispersió i la gran quantitat de materials coneguts planteja una sèrie de qüestions interessants. Unes són les referents a la tècnica emprada en la seva fabricació, altres són problemes de cronologia i en darrer lloc el procés de distribució.

El descobriment d'un lloc, on en un cert moment es fabricaven aquestes peces ens va permetre recollir en pocs dies més de mig centenar d'eines trencades o inacabades que permeten un primer plantejament d'aquestes qüestions.

El taller descobert es localitza en la zona dita «La Roureda de Vernet», petit poblet de la ribera dreta del riu Segre situat a menys d'un kilòmetre a ponent de la vila d'Artesa de Segre.

No es tracta d'un gran jaciment arqueològic sinó un dels molts punts de la ribera del Segre on es fabricaren aquests tipus de peces. En coneixem altres llocs com a Peramola per exemple, però la concentració de peces en pocs metres quadrats dóna un especial significat a la Roureda.

Creiem que a tota la ribera del Segre de la comarca de la Noguera amb facilitat es podran identificar molts altres llocs en els quals

en un o altre moment es podria documentar una activitat industrial paral·lela.

L'interès primari d'aquests tallers és precisament tenir fàcilment a l'abast uns materials que normalment no es troben al Montsec per

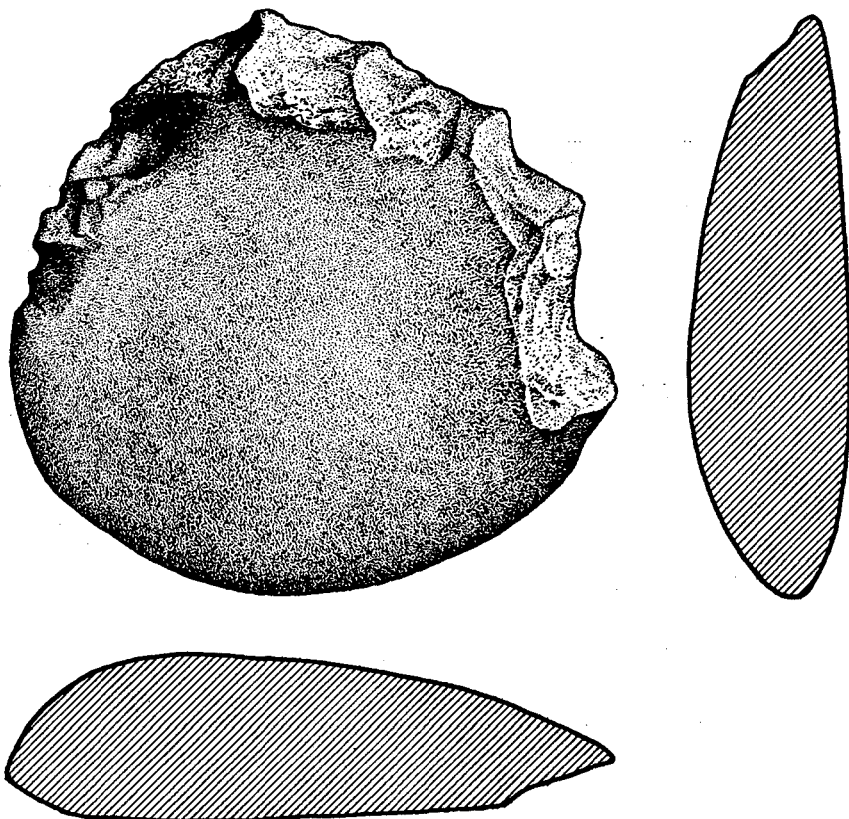

Fig. 1. — Disc de cornubianita amb talla unifacial primària. Indústria neolítica del Segre. A 1/2. Museu d'Artesa de Segre.

la diversa morfologia geològica de la que no hem de parlar aquí perquè és ben coneguda. La matèria prima l'ofereix el llit i les terrasses del Segre: palets, rierencs i codines, i del primer moment podem observar una vertadera selecció del material que s'haurà de preparar.

Moltes de les peces que caracteritzen aquesta indústria han estat considerades tradicionalment com a peces de basalt. Sembla però que segons els estudis de E. Sunyer es tracta principalment de cornubianita, encara que hi trobarem també altres roques com esquists, i fins i tot granit.

Un aspecte general d'aquesta indústria és la coloració grisa o fosca que crida immediatament l'atenció en les terres clares del Montsec i que ha motivat la constant recollida de peces i que de fa més d'un segle apareguin en gran quantitat en totes les col·leccions

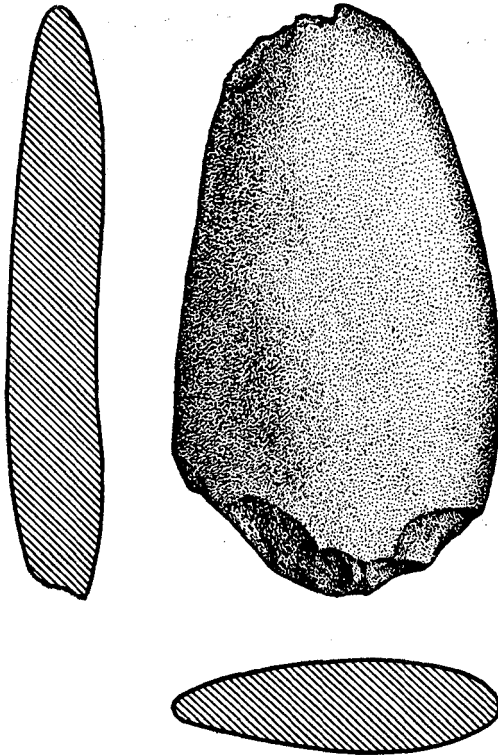

Fig. 2. — Palet amb talla proximal inicial. A 1/2. La Roureda de Vernet. Museu d'Artesa de Segre.

d'estudiosos i de museus. Avui encara és rar la passejada pel Montsec que no permeti recollir alguna peça. L'erosió les ha escampades per tot arreu i la troballa d'una peça no representa precisament el descobriment d'un nou jaciment.

L'estudi d'aquest material permet de veure que s'utilitzen principalment tres tipus de tècniques: talla, repiqueig i poliment. Les dues primeres tècniques s'aplicaven en el mateix obrador. El poliment moltes vegades era a càrrec de l'usuari.

La tècnica de talla no representa cap innovació. Es tracta de la talla per percussió directa primària de les vores del palet cap al centre que pot ser més o menys obliqua i que arriba a ser totalment vertical.

Això confereix a moltes peces un aire d'arcaisme pel que no és d'estranyar gens que moltes vegades peces isolades hagin estat classificades com peces paleolítiques i fins dels horitzons cronològics més antics. La diferència d'aquesta tècnica d'esclat és en realitat de mo-

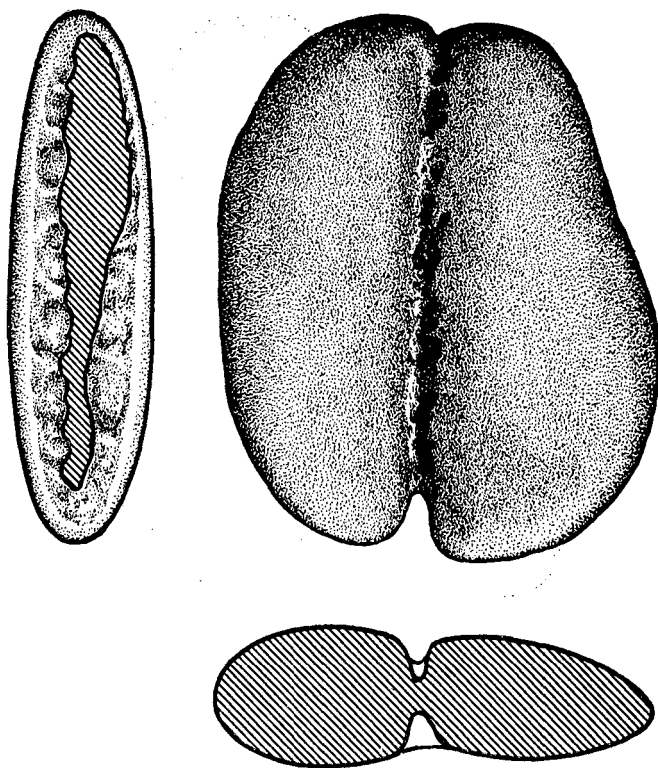

Fig. 3. — Palet preparat per a la fabricació de dues destrals. Terme d'Artesa de Segre. A 1/2. Museu d'Artesa de Segre.

tivació. Es tracta sempre de fabricar unes eines utilitzables per una feina concreta que correspon a una tipologia molt reduïda.

Si ens cenym al material recollit a la Roureda de Vernet veiem que la primera operació és la tria del material. Els palets són recollits en el mateix llit d'inundació del Segre, deu metres per sota del taller. Es tracta de transformar un palet en matèria utilitzable amb el mínim esforç. Es trien tan aviat palets plans i de poc gruix com altres ben gruixuts. La llargada òptima oscilla entre 180 i 280 mm. i rars vegades s'utilitzen palets de 300 mm. Això dona una indústria de tascons i destrals entre 200 mm. i 26 mm.

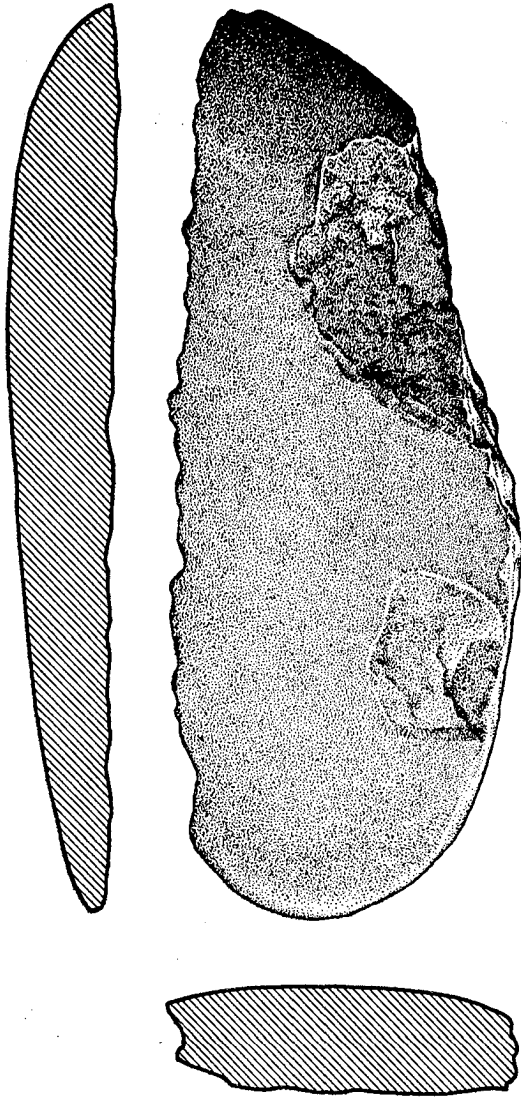

Fig. 4. — Palet de cornubianita retallat. A 1/2. Museu d'Artesa de Segre.

És habitual utilitzar un sol palet per cada peça. No és rar que de vegades es talli longitudinal un palet per fabricar dues peces. A la figura 3 hi veiem un palet preparat per fer dues destrals. Per una percussió continuada al llarg de l'eix longitudinal realitzat per ambdues bandes s'intenta tallar el palet en dos. Les peces acabades procedents d'un sol palet mantindran, un cop acabades, una asimetria de tall

polit que caracteritza a moltes destrals i que s'havia volgut interpretar com el desgast d'aquest per la forma d'utilització.

A la figura 1 hi dibuixem un palet discoïdal amb percussió primària en les dues terceres parts de la vora. El caràcter unifacial

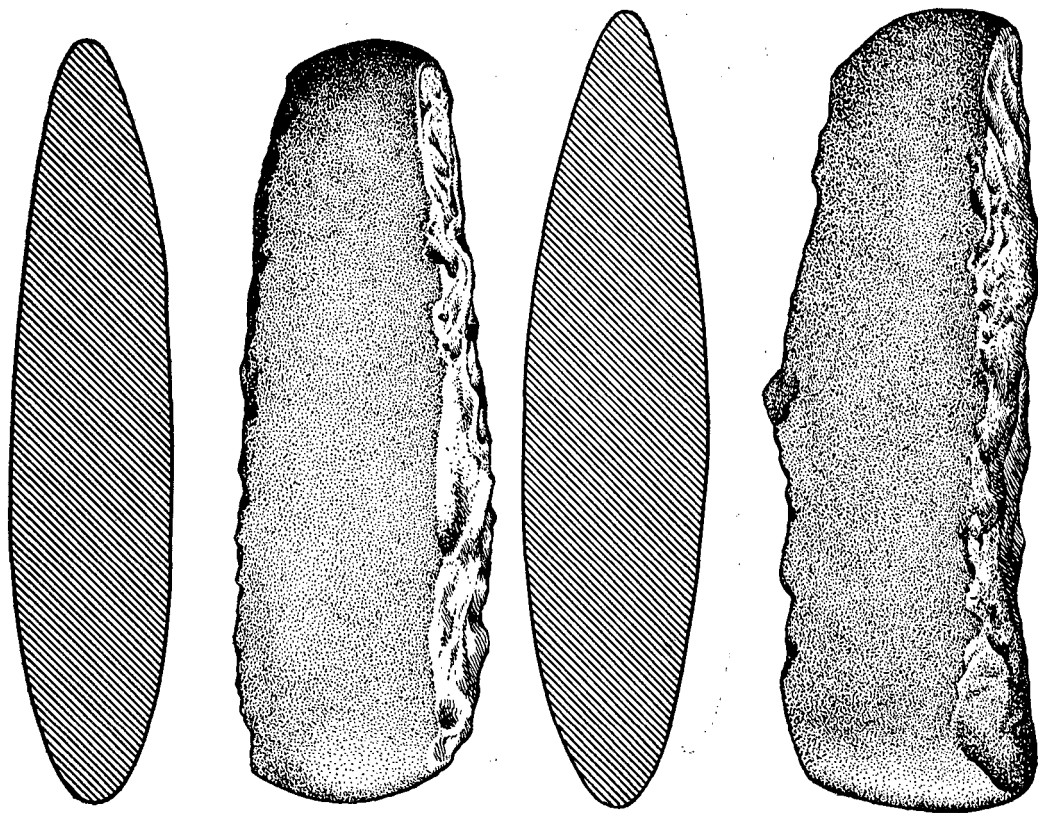

Fig. 5. — Materials preparats per a la fabricació de destrals i disposat per a la seva distribució i comercialització. A 1/2. Museu d'Artesa de Segre.

d'aquesta talla fa que un palet com aquest pogués aparèixer encara en un complexe lític paleolític però és un bon exemple de la forma de treballar la indústria del Segre. Cal dir que aquesta peça no fou recollida en el taller de la Roureda sinó a uns dos quilòmetres riu avall, sensiblement a la mateixa alçada sobre el riu. No respon tampoc a cap dels tipus d'estris que són més característics. És però un exemple de la continuïtat d'una tècnica sobre la que insistirem després.

La figura 2 ens presenta un palet que tot just ha estat iniciada la talla per l'extrem proximal i que fou abandonat.

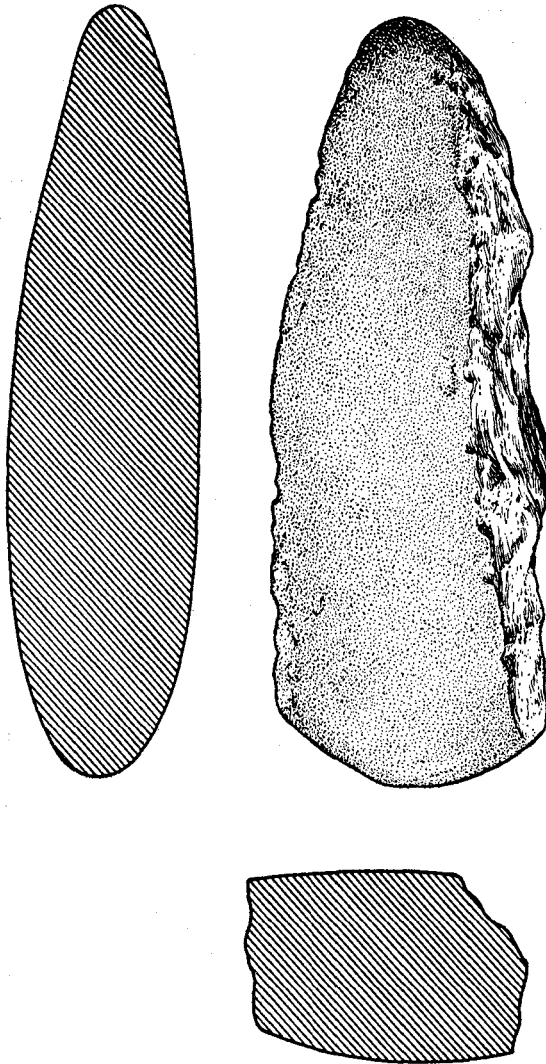

Fig. 6. — Peça preparada per a la fabricació de destrals. La Roureda de Vernet.
A 1/2. Museu d'Artesa de Segre.

Hem dit que la tipologia d'aquesta indústria és bastant reduïda. Els tipus observats responen a:

- a) Destrals de secció cilíndrica amb tall proximal polit i el terminal cònic més o menys punxegut.
- b) Destrals de secció quadrada o rectangular amb tall proximal polit i terminal cònic.
- c) Destral o tascó de secció restangular i taló recte.

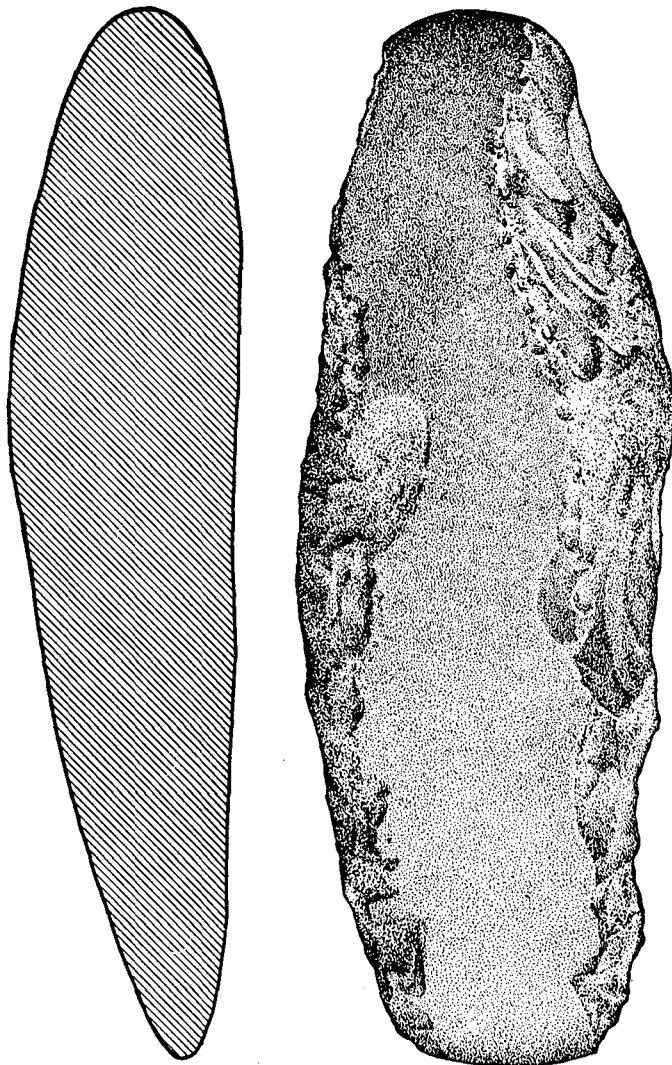

Fig. 7. — Palet preparat per a la fabricació d'una destal grossa. A 1/2. Museu d'Artesa de Segre.

Aquests tres tipus genèrics presenten amples variacions en funció de la utilització posterior. Així, per exemple, els talls són simètrics o no com hem dit segons s'hagin extret per germinació o d'un sol palet. També son asimètrics si es destinaven a pelar la fusta o a tallar-la.

A la Roureda de Vernet veiem que amb plena consciència del tipus d'estri que s'havia de fabricar, els palets són tallats per les

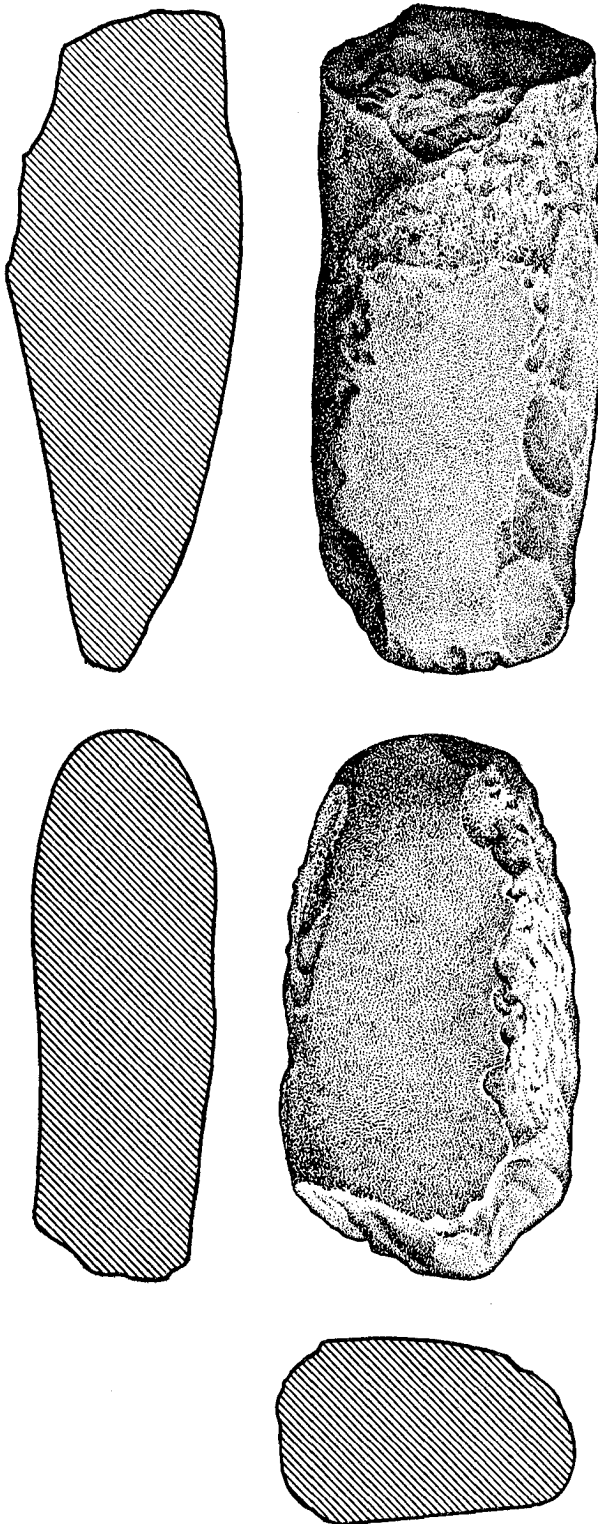

Fig. 8. — Materials de cornubianita de la Roureda de Vernet. A 1/2. Museu d'Artesa de Segre.

dues vores per percussió obliqua primer i vertical després. A les figures 4-7 hi dibuixem palets ben preparats per iniciar-ne l'acabat. Apareixen retallats per una o per les dues bandes mentre els extrems conserven la forma i la superfície original.

Del material recollit sembla poder deduir-se que al punt de fabricació, almenys pel que respecta al nostre taller, les peces es preparaven per ser acabades en un altre lloc. El tall, el repiqueig superficial, i naturalment el poliment no es feien a la Roureda sinó en els hàbitats, poblats i balnes dels voltants.

L'acabat per repiqueig dóna un aspecte granellut a les superfícies que ha fet que generalment aquestes peces es considerin molt «tosques». No cal dir que si comparem aquesta indústria amb les destrals perfectament polides en tota la seva superfície i talls que moltes vegades es fabriquen amb roques més toves o minerals molt diferents (pòrfids, esquists, serpentines, fibrolita, etc.) certament l'aspecte de la nostra indústria és de gran tosquetat. Però en realitat no hi hem de veure un fet de més o menys antiguitat sinó que es tracta d'indústries molt diferents. En els jaciments d'hàbitat i funeraris de la mateixa comarca de la Noguera hi trobem documentades les dues indústries. D'una banda les peces ben polides, en general més petites, encara que no sempre i la nostra indústria. Aquesta dualitat es troba fins i tot en els poblats ibèrics com en el mateix de l'Espígol de Tornabous. Creuríem que estem davant d'un fet econòmic precís i que hi tenim representada una indústria «local» i una altra «importada». En tot cas sembla ben clar que cal separar ambdues indústries.

Moltes peces que apareixen a les rodalies del nostre taller, generalment en els camps de conreu moderns, tenen longitudinalment una banda aplanada per les dues cares com si en un o altre moment haguessin estat utilitzades per esmolar. Encara que no es tracta d'un material adient i que aquest acabat podria correspondre a peces del tipus B, no es pot descartar la possibilitat que eventualment haguessin estat utilitzades per aquesta funció. L'extraordinària amplitud cronològica d'aquesta indústria, documentada almenys fins a l'època ibèrica local, ho permet tot.

Aquest aspecte cronològic és molt interessant. L'enorme quantitat (moltes centes) de peces que es troben a la comarca de la Noguera i comarques veïnes permet descartar que es tracti en molts casos de peces recollides i reutilitzades. Creiem que continuarien fabricant-se molt temps, i potser fins a èpoques modernes. Caldrà però fixar el moment inicial d'aquesta indústria i totes les dades referents a fabricació posterior.

El taller de la Roureda és molt reduït. El mig centenar de troços

i peces inacabades els vàrem recollir en una rodalia d'uns seixanta per vuitanta metres. Com a nota característica hi ha el fet que la major part dels esclats d'extracció no aparegueren en el mateix lloc més que els més grossos junt amb palets encara no treballats. Sembla

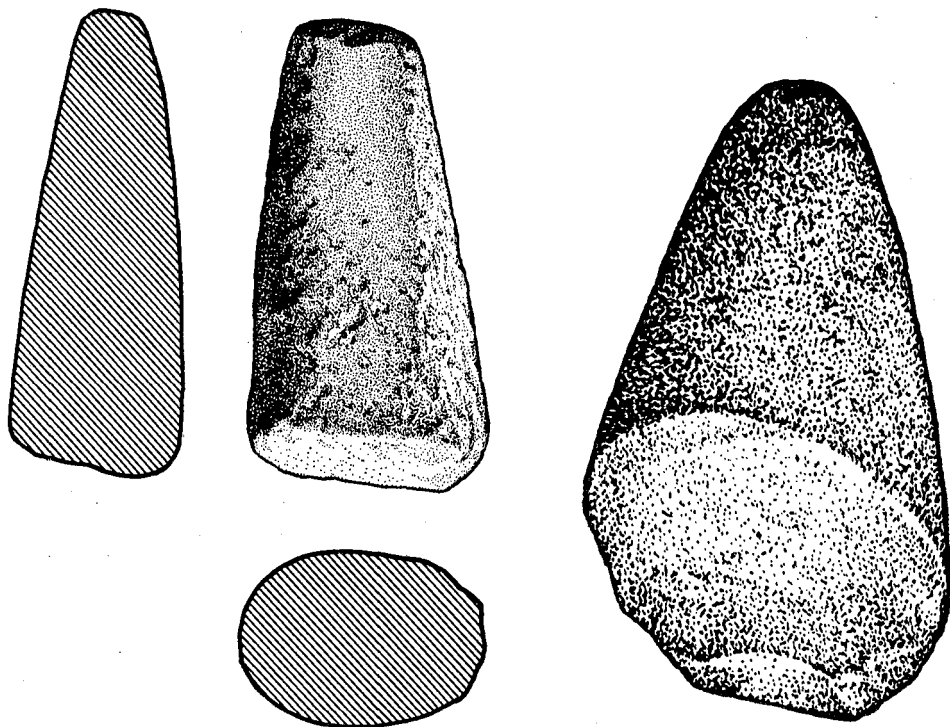

Fig. 9. — Materials de cornubianita de la Roureda de Vernet. A 1/2. Museu d'Artesa de Segre.

adiant el fet que les trobàrem junt a la cornisa oriental de la terrassa que permetia llençar a una zona més baixa el material sobrer. Precisament aquestes zones més baixes fins al riu estan curulles d'esclats que en algun moment han volgut considerar-se com a indústries quaternàries molt antigues que estarien englobades en les terrasses més baixes. Es tracta d'un problema que s'ha d'estudiar molt més i no únicament tenint en compte els materials sinó la relació que puguin tenir amb les terrasses. De fet la més lleugera erosió hauria arrastrat els esclats de la nostra indústria a aquestes zones més baixes i fins i tot alguna de peça trencada. Caldrà replantejar globalment tot el problema.

Les peces recollides a la plataforma superior (la Roureda) no ens donen elements intrínsecs suficients per obtenir una cronologia fixa. A la mateixa àrea hi apareixen esclats de sílex en poca quantitat deshidratats o no i generalment amorfs sense talla específica. No hi ha tampoc restes de construccions ni hem pogut recollir-hi ceràmica de cap mena.

Malgrat això podem establir comparacions amb materials recollits en una rodalia de pocs quilòmetres.

Tenim destrals senceres i acabades o fragments del immediat poblat d'Antona, de Salgar, de Marcobau, d'Artesa mateixa, del Pont d'Alentorn i de Montmagastre al Museu d'Artesa de Segre. La densitat d'aquestes troballes fa que cada mes creixin les col·leccions. La major part però són troballes soltes que si completen la tipologia no tenen un context arqueològic que ens permeti deduccions cronològiques.

Aquest context el trobarem concretament en dos llocs: al taller de sílex de l'Hostal Roig i a la Cova del Parco a Alòs de Balaguer.¹

Al taller de l'Hostal Roig, al cim del Montsec, apareixen bocins de destrals morfològicament semblants i que no hi ha dubte hem de considerar com un producte d'aquesta indústria, junt amb terrissa llisa i molts esclats de sílex que poden classificar-se d'un neolític més o menys avançat, potser eneolític. Els materials d'aquest taller estan en fase de recollida sistemàtica per obtenir en el seu dia una correcta classificació per aplicació de mètodes estadístics.

En segon lloc aquesta indústria està molt ben representada en el nivell neolític de la cova del Parco d'Alòs de Balaguer. Corresponent a un nivell neolític antic amb molta ceràmica montserratina, apareixen peces totalment semblants a les de la Roureda. La cova es troba a uns 12 quilòmetres riu Segre avall. El nivell ha estat datat pel C14 dintre del cinquè mil·lenni. Es tracta per tant d'un neolític català vell.

La presència d'aquesta indústria a la cova del Parco al nostre entendre és una prova ben clara que en una fase neolítica vella es pot assegurar l'existència d'aquesta indústria. Això però no prova que sigui aquest el moment inicial de la seva existència. No podem assegurar, per ara, que aquesta indústria de fabricació d'estrís que bàsicament serveixen per artigar s'hagi de posar necessàriament en relació amb el començament de les activitats «neolítiques» a la comarca, però no deixa de ser una data interessant. Recordem que a la mateixa cova també apareixen destrals petites totalment polides de

1. J. MALUQUER DE MOTES, *El poblament antic a la comarca de la Noguera*, Museu-Arxiu d'Artesa de Segre, 1981.

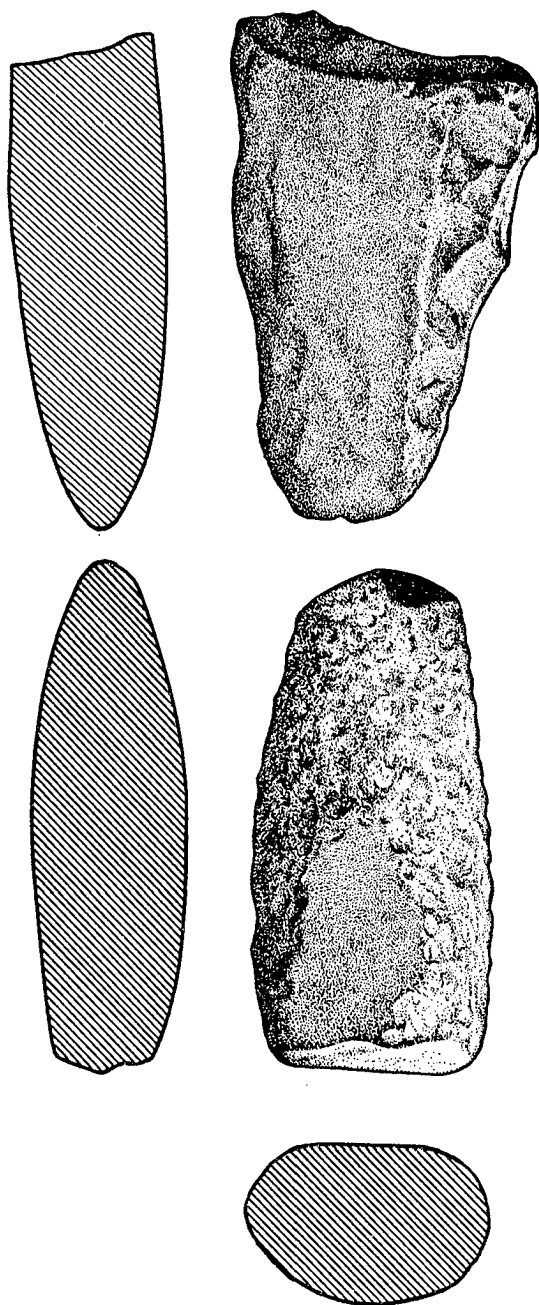

Fig. 10. — Materials de Salgar i de la Roureda de Vernet. A 1/2. Museu d'Artesa de Segre.

pissarres i de fibrolita que continuaran en els nivells eneolítics i que res tenen a veure amb la nostra indústria.

Si això queda clar, no sabem en canvi quan s'abandona aquesta indústria. La manca de peces típiques en altres coves del Montsec, no

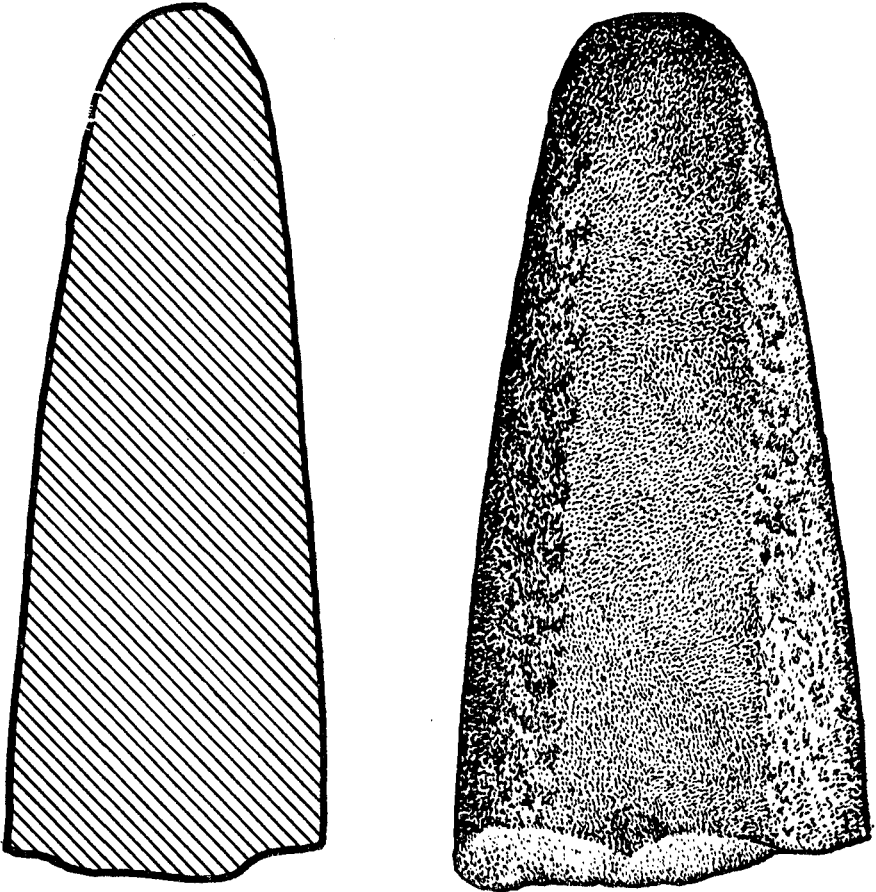

Fig. 11. — Peça trobada a la Vinya Inglada (Pont d'Alentorn, Artesa). A 1/2. Museu d'Artesa de Segre.

pot considerar-se com inexistència de la fabricació d'aquest tipus de peces, ja que es tractaria d'un argument negatiu sense massa vàlua. Moltes vegades aquestes peces no han estat recollides. L'aparició al taller de l'Hostal Roig parla de la llarga durada d'aquesta fabricació.

L'esmentada troballa de destrals i altres eines al poblat ibèric del Molí d'Espígol a Tornabous i al poblat del Molí de la Nora, ens

fa creure que la manca o preu de les eines de metall va fer que continuessin fabricant-se peces semblants per les mateixes activitats (artigar i potser conrear la terra) el que donaria a la nostra indústria

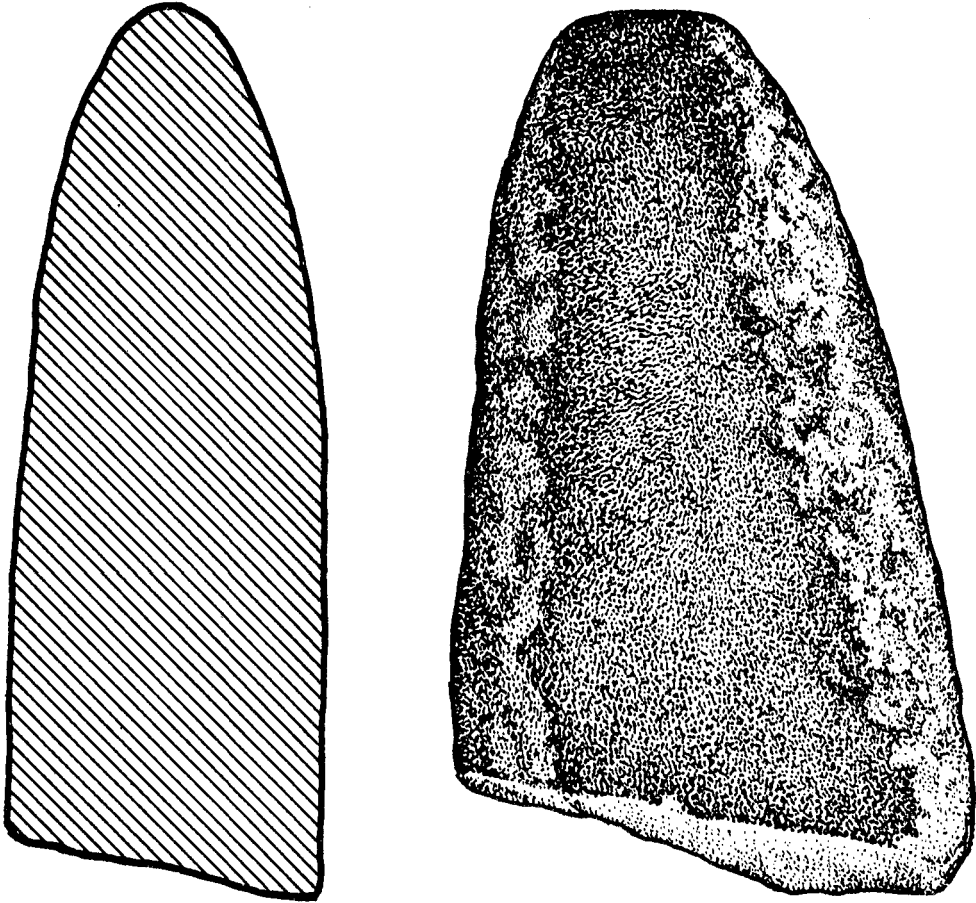

Fig. 12. — Materials procedents del poblat d'Antona. Vegeu el fragment de dretal amb el tall definitiu. A 1/2. Muscu d'Artesa de Segre.

una gran continuïtat. Fins el gran volum de troballes al voltant del turó de Montmagastre faria creure en la continuïtat d'aquesta indústria fins als temps medievals.

Un altre aspecte interessant és el de la circulació i distribució. Hem insistit en el fet que l'acabament de les peces no es feia en el mateix obrador. A les figures 4, 5, 6 i 7, hem dibuixat uns exemples ben característics de com s'exportaven aquests materials prepa-

rats en forma de cossos allargats que conservaven el «corte» original per les dues cares mentre tenien els dos costats retallats. Això ens fa pensar en un fenomen semblant ben conegut a l'Occident i en particular a la comercialització de la indústria del sílex. Recordarem que l'exportació i circulació del sílex per fabricar destrals al

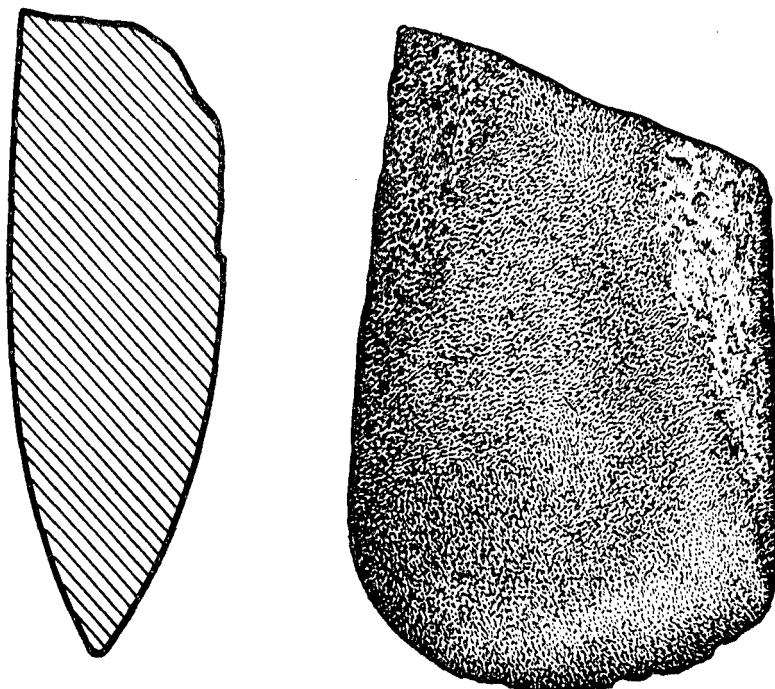

Fig. 13. — Destral amb tall polit del poblat d'Antona. A 1/2. Museu d'Artesa de Segre.

Gran Pressigny es feia en blocs més grossos però morfològicament no molt diferents dels de la Roureda. Hi ha evidentment un paral·lisme innegable que ens fa pensar que l'activitat de preparació i talla inicial dels palets del Segre s'hagi de valorar ja com una certa especialització. O sigui que no es tractaria d'una de tantes activitats individuals comunes ordinàries sinó de determinades persones. Si tenim en compte que aquesta activitat a casa nostra queda documentada ja en el cinquè mil·lenari i que la fabricació imposa una distribució tindríem un element més per avaluar justament l'activitat i nivell de les comunitats neolítiques de la Noguera.